

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

ДОГОВІРНІ ТА НЕДОГОВІРНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ

Підручник

За загальною редакцією
кандидата юридичних наук С.С. Бичкової

Затверджено Міністерством освіти та науки України

Київ
КНТ
2006

Затверджено Міністерством освіти і науки України як підручник для студентів вищих навчальних закладів (лист № 14/18.2-250 від 2 лютого 2006 р.)

Рекомендовано до друку Вченою радою Київського національного університету внутрішніх справ (протокол № 19 від 29 грудня 2005 р.)

Рецензенти:

Майданик Р.А., д-р юрид. наук, професор, професор кафедри цивільного права Київського національного університету ім. Тараса Шевченка;

Погрібний О.О., д-р юрид. наук, професор, академік Академії правових наук України, заслужений діяч науки і техніки України, перший проректор з навчальної та методичної роботи Харківського національного університету внутрішніх справ;

Фурса С.Я., д-р юрид. наук, професор, професор кафедри міжнародного права Інституту міжнародних відносин при Київському національному університеті ім. Тараса Шевченка.

Цивільне право України. Договірні та недоговірні зобов'язання: Підручник / С.С. Бичкова, І.А. Бірюков, В.І. Бобрик та ін.; За заг. ред. С.С. Бичкової. – К.: КНТ, 2006. – 498 с.

ISBN 966-373-093-5

У підручнику на підставі оновленого цивільного законодавства та сучасних наукових концепцій характеризуються основні види договірних і недоговірних зобов'язань, містяться авторські погляди на шляхи вирішення окремих пов'язаних з ними проблем.

Підручник розрахований на студентів, аспірантів, викладачів, практичних працівників та інших осіб, які цікавляться проблемами цивільного права.

ББК 64я7

© Бичкова С.С., Бірюков І.А.,
Бобрик В.І. та ін., 2006
© КНТ, 2006

ISBN 966-373-093-5

Авторський колектив:

Бичкова С.С., канд. юрид. наук (загальний редактор і керівник авторського колективу) – гл. 1 (§ 2), 2–4, 10 (п. 2.9 § 2), 13, 14, 24 (§ 3 – у співавторстві з Ю.О. Заїкою), 29 (§ 11);

Бірюков І.А., канд. юрид. наук, професор – гл. 29 (§ 1, 5–7);

Бобрик В.І., канд. юрид. наук – гл. 5 (§ 1), 8, 9, 10 (§ 1, п. 2.1–2.8 § 2), 20, 29 (§ 2);

Братель О.Г., канд. юрид. наук – гл. 1 (§1);

Гурська Т.Д. – гл. 16–19;

Заїка Ю.О., канд. юрид. наук, професор – гл. 11, 24 (§1, 2; § 3 – у співавторстві з С.С. Бичковою), 25–27;

Мироненко В.П., канд. юрид. наук – гл. 29 (§ 8);

Пилипенко С.А., канд. юрид. наук – гл. 12;

✓ **Підюкова-Бицай Т.П.**, канд. юрид. наук – гл. 15;

Співак В.М., канд. політ. наук, доцент – гл. 5 (§ 2–5), 6;

Терещенко Н.В., канд. юрид. наук – гл. 5 (§ 6), 29 (§ 3, 4, 9, 10, 12);

Ульяненко О.О., канд. юрид. наук – гл. 1 (§ 3–5), 23;

Федоссева Т.Р., канд. юрид. наук – гл. 5 (§ 7);

Хатнюк Н.С., канд. юрид. наук – гл. 7;

Чурпіта Г.В., канд. юрид. наук – гл. 1 (§ 6), 21, 22, 28.

ГЛАВА 15. ДОГОВІР УПРАВЛІННЯ МАЙНОМ

Поняття та загальна характеристика договору управління майном. Договору управління майном присвячена гл. 70 ЦК України.

Згідно зі ст. 1029 ЦК України *договором управління майном* є такий договір, за яким одна сторона (установник управління) передає другій стороні (управителеві) на певний строк майно в управління, а друга сторона зобов'язується за плату здійснювати від свого імені управління цим майном в інтересах установника управління або вказаної ним особи (вигодонабувача).

Договір управління майном є *двостороннім* (права та обов'язки виникають у двох сторін – установника управління та управителя), *реальним* (вважається укладеним з моменту передачі майна управителю), *відплатним* (управління майном здійснюється за винагороду) та *каузальним* (договір не буде мати юридичної сили, якщо він не спрямований на досягнення визначеної мети, якою є добросовісне управління майном).

Суб'єктами договору управління майном є установник управління та управитель, а у випадках, передбачених договором, – також вигодонабувач.

Установником управління є власник майна (ч. 1 ст. 1032 ЦК України). Саме власник визначає мету договору управління майном, обсяг переданих повноважень, а також особу, в інтересах якої управитель повинен діяти.

Установником управління може виступати як індивідуальний власник, так і співвласники, яким майно належить на праві спільної часткової або спільної сумісної власності. Наприклад, подружжя має право передати належне їм на праві спільної власності майно (наприклад, будинок) в управління, але тільки за взаємною згодою.

Якщо майно належить на праві власності юридичній особі, то вона також може виступати установником управління майном.

ЦК України (ч. 2–5 ст. 1032) встановлює випадки, коли установником управління може бути й інша особа. Так, якщо власником майна є:

- 1) фізична особа, місцеперебування якої невідоме або її визнано безвісно відсутньою, установником управління є орган опіки та піклування;

- 2) малолітня особа або фізична особа, яка визнана недієздатною, установником управління може бути опікун або орган опіки та піклування;
- 3) неповнолітня особа, установником управління є ця особа за дозволом батьків (усиновлювачів) або піклувальника;
- 4) особа, цивільна дієздатність якої обмежена, установником управління є її піклувальник.

Крім того, установником управління можуть виступати і невластники-володільці виключних та зобов'язальних прав. Так, при передачі в управління державного чи комунального майна установником управління майна вправі бути лише орган, уповноважений власником. Наприклад, управління акціями (частками) товариств, які перебувають у державній власності, здійснює Фонд державного майна¹.

Управління майном потребує спеціальних навичок і знань, тому це викликає необхідність передати його в управління професіоналам. *Управителем* може бути суб'єкт підприємницької діяльності. Він діє без довіреності.

Управитель, якщо це визначено договором про управління майном, є довірчим власником цього майна, яким він володіє, користується і розпоряджається відповідно до закону та договору управління майном.

Цивільне законодавство встановлює певні обмеження щодо осіб, які можуть бути управителями. Відповідно до ч. 2 ст. 1033 ЦК України *управителем не може* бути орган державної влади, орган влади Автономної Республіки Крим або орган місцевого самоврядування. Крім того, вигодонабувач не може виступати одночасно й управителем (ч. 3 ст. 1033 ЦК України).

Вигодонабувач – це особа, вказана в договорі установником управління, яка має право набувати вигоди від майна, переданого в управління. Дана особа не бере участі в договорі, але має власну заінтересованість від процесу використання майна, переданого в управління.

¹ Пункт 2 *Порядку* управління акціями (частками), які перебувають у державній власності, господарських товариств, створених за участю Фонду державного майна, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 16 травня 2001 р. № 518.

Вигодонабувачами можуть виступати фізичні особи (як підприємці, так і не підприємці), юридичні особи, держава тощо.

Однак, як уже зазначалося, вигодонабувачем не може бути управитель.

Істотними умовами договору управління майном є (ст. 1035 ЦК України):

- перелік майна, що передається в управління (предмет договору);
- розмір і форма плати за управління майном.

Договір управління майном буде вважатися укладеним, якщо сторони досягнуть згоди з усіх істотних умов договору.

Предметом договору управління майном можуть бути підприємство як єдиний майновий комплекс, нерухома річ, цінні папери, майнові права та інше майно (ч. 1 ст. 1030 ЦК України).

До складу підприємства як єдиного майнового комплексу входять земельні ділянки, будівлі, споруди, обладнання, сировина, продукція та інші види майна, що передбачені для діяльності підприємства, а також право на торгову марку, права вимоги та інші права, якщо інше не передбачено договором або законом.

В управління може бути передане майно, що перебуває у приватній, державній або комунальній власності. Крім того, згідно з ч. 1 ст. 1039 ЦК України в управління може передаватися майно, що є предметом договору застави.

Майно, яке є предметом даного договору, має бути відокремлене від іншого майна установника управління і від майна управителя.

Майно, набуте управителем у результаті управління майном, включається до складу отриманого в управління майна.

Не можуть бути предметом договору управління майном грошові кошти, крім випадків, коли право здійснювати управління грошовими коштами прямо встановлено законом (ч. 2 ст. 1030 ЦК України).

Наприклад, ч. 5 ст. 32 ЦК України встановлює, що за наявності достатніх підстав суд за заявою батьків (усиновлювачів), піклувальника, органу опіки та піклування може обмежити право неповнолітньої особи самостійно розпоряджатися своїм заробітком, стипендією чи іншими доходами або позбавити її цього права, тобто право управління грошовими коштами таких осіб покладається на їх батьків (усиновлювачів) або піклувальників.

Але грошові кошти можуть входити до складу майнового комплексу, що передається в управління (наприклад, до складу підприємства як майнового комплексу входять і належні підприємству гроші).

Звернення стягнення на майно, передане в управління, за вимогою кредитора установника управління не допускається, крім випадку визнання установника управління банкрутом або звернення стягнення за вимогою заставодержателя на майно, що є предметом договору застави (ст. 1040 ЦК України).

Розмір плати за управління майном визначається за домовленістю сторін.

Форма винагороди управителя може бути різною. Вона може сплачуватися у вигляді відсотків від доходів, отриманих у результаті управління майном; її може бути встановлено в твердій грошовій сумі, що сплачується, наприклад, щомісяця чи після закінчення управління майном. Якщо вигода від використання майна виражена в натурі, то винагорода може бути встановлена також у натуральній формі. Можлива й змішана форма виплати винагороди.

Відповідно до ст. 1029 ЦК України установник управління передає управителю майно в управління на певний *строк*. Строк є важливою умовою даного договору, оскільки управитель не виступає власником майна під час управління і після спливу строку, визначеного в договорі, повинен повернути майно установнику управління.

Строк управління майном встановлюється в договорі управління майном (ч. 1 ст. 1036 ЦК України). Якщо ж сторони не визначили строку дії даного договору, він вважається укладеним на п'ять років. У разі відсутності заяви однієї із сторін про припинення або зміну договору управління майном після закінчення його строку договір вважається продовженим на такий самий строк і на тих же самих умовах. Таким чином, це звільняє сторони договору управління майном від необхідності укладання нового договору в разі виникнення бажання продовжити їх співпрацю на тих самих умовах.

Договір управління майном укладається у *письмовій формі*. Якщо предметом договору управління є нерухоме майно, він підлягає нотаріальному посвідченню і державній реєстрації.

Права та обов'язки сторін договору управління майном. *Установник управління має* перед управителем *низку обов'язків*, основ-

ними з яких є: сплатити управителю винагороду в розмірі, строки та порядку, який визначений у договорі; попередити управителя про те, що майно, яке передається в управління, є предметом договору застави, та інші обов'язки, передбачені договором або законом.

Установник управління має право визначати долю майна, порядок розпорядження, строк та умови його використання, визначати характер повноважень управителя.

Крім того, він може вказати в договорі особу, яка має право набувати вигоди від майна, переданого в управління, тобто вигодонабувача. У такому випадку договір управління майном буде договором на користь третьої особи і до нього потрібно застосовувати правила, встановлені ст. 636 ЦК України.

Договором або законом можуть передбачатися й інші права установника управління.

Управитель зобов'язаний:

- 1) здійснювати за плату від свого імені управління майном в інтересах установника управління або вказаної ним особи – вигодонабувача (ст. 1029 ЦК України);
- 2) відокремити надане йому в управління майно від іншого свого майна і обліковувати його на окремому балансі, вести щодо нього окремий облік (ч. 3 ст. 1030 ЦК України);
- 3) передати вигоди від майна установникові управління або вигодонабувачу (ст. 1034 ЦК України);
- 4) управляти майном відповідно до умов договору (ч. 1 ст. 1037 ЦК України);
- 5) повідомляти осіб, з якими він вчиняє правочини, про те, що він є управителем, а не власником майна, при вчиненні фактичних та юридичних дій, пов'язаних з управлінням майном. У правочинах щодо майна, переданого в управління, які вчиняються в письмовій формі, вказується про те, що вони вчинені управителем. У разі відсутності такої вказівки управитель зобов'язується перед третіми особами особисто (ч. 2, 3 ст. 1038 ЦК України).

Управитель має право:

- 1) відчужувати майно, передане в управління, укладати щодо нього договір застави лише за згодою установника управління (ч. 1 ст. 1037 ЦК України);

- 2) вимагати усунення будь-яких порушень його прав на майно, передане в управління (ч. 2 ст. 1037 ЦК України). Він може пред'явити позов про визнання свого права на майно, про вилучення майна з чужого незаконного володіння (віндикаційний позов), про усунення будь-яких порушень свого права, не пов'язаних з позбавленням володіння (негаторний позов);
- 3) вимагати розірвання договору та виплати належної йому за договором плати відповідно до строку управління цим майном, якщо установник управління не попередив управителя і сам управитель не знав і не міг знати про те, що майно, яке передане в управління, є предметом договору застави (ч. 2 ст. 1039 ЦК України);
- 4) доручити іншій особі (замісникові) вчинити від його імені дії, необхідні для управління майном, якщо це передбачено договором управління майном або цього вимагають інтереси установника управління або вигодонабувача у разі неможливості отримати в розумний строк відповідні вказівки установника управління. Управитель відповідає за дії обраного ним замісника, як за свої власні (ст. 1041 ЦК України);
- 5) на плату, встановлену договором, а також на відшкодування необхідних витрат, зроблених ним у зв'язку з управлінням майном (ч. 1 ст. 1042 ЦК України). Ця ознака договору виступає для управителя своєрідним стимулом до найбільш ефективного управління майном;
- 6) відраховувати належні йому грошові суми безпосередньо з доходів від використання майна, переданого в управління, якщо це передбачено договором (ч. 2 ст. 1042 ЦК України).

Крім того, договір управління майном може засвідчувати виникнення в управителя *права довірчої власності* на отримане в управління майно, яке може бути обмежене законом чи договором (ч. 2 ст. 1029 ЦК України). Однак у будь-якому разі договір управління майном не тягне за собою переходу права власності до управителя на майно, передане в управління (ч. 5 ст. 1033 ЦК України).

Вигодонабувач має лише права і не має обов'язків. Він має право набувати вигоди від майна, переданого в управління (ч. 2 ст. 1034 ЦК України). Крім того, згідно з ч. 2 ст. 636 ЦК України виконання договору на користь третьої особи може вимагати як особа,

що уклала договір, так і третя особа, на користь якої передбачено виконання, якщо інше не встановлено договором або законом чи не впливає із суті договору. Таким чином, вигодонабувач має право вимагати виконання договору управління майном, укладеного на його користь.

Відповідальність управителя за договором управління майном. Управитель, який не виявив при управлінні майном належної турботливості про інтереси установника управління або вигодонабувача, зобов'язаний відшкодувати установникові управління завдані збитки, а вигодонабувачеві – упущену вигоду.

Таким чином, якщо договір управління майном укладений *на користь третьої особи*, відповідальність управителя перед вигодонабувачем обмежується упущеною вигодою за час управління майном. Установнику ж управління потрібно відшкодувати збитки, завдані втратою чи пошкодженням його майна.

У випадку, коли управління встановлюється *на користь установника управління*, управитель відшкодовує йому реальний збиток та упущену вигоду.

Однак управитель відповідає за завдані збитки тільки тоді, якщо не доведе, що вони виникли внаслідок непереборної сили, винних дій установника управління або вигодонабувача (ч. 1 ст. 1043 ЦК України).

Управитель несе *субсидіарну відповідальність* за боргами, що виникли у зв'язку із здійсненням ним управління, якщо вартості майна, переданого в управління, недостатньо для задоволення вимог кредиторів.

Субсидіарна відповідальність управителя настає також у разі вчинення правочинів з перевищенням наданих йому повноважень або встановлених обмежень, за умови, що треті особи, які беруть участь у правочині, доведуть, що вони не знали і не могли знати про перевищення управителем повноважень або встановлених обмежень. У цьому разі установник управління може вимагати від управителя відшкодування завданих ним збитків.

Припинення договору управління майном. Згідно з ч. 1 ст. 1044 ЦК України *підставами припинення* договору управління майном є:

- 1) загибель майна, переданого в управління;
- 2) припинення договору за заявою однієї із сторін у зв'язку із закінченням його строку;

- 3) смерть фізичної особи – вигодонабувача або ліквідація юридичної особи – вигодонабувача, якщо інше не встановлено договором;
- 4) відмова вигодонабувача від одержання вигоди за договором;
- 5) визнання управителя недієздатним, безвісно відсутнім, обмеження його цивільної дієздатності або смерть;
- 6) відмова управителя або установника управління від договору управління майном у зв'язку з неможливістю управителя здійснювати управління майном;
- 7) відмова установника управління від договору з іншої причини, ніж неможливість управителя здійснювати управління майном, за умови виплати останньому плати, передбаченої договором;
- 8) визнання фізичної особи – установника управління банкрутом;
- 9) повне завершення виконання сторонами договору управління майном;
- 10) дострокове припинення управління майном, якщо це передбачено договором або за рішенням суду.

Якщо одна із сторін договору управління майном відмовляється від договору, вона повинна повідомити другу сторону про це за три місяці до припинення договору, якщо договором не встановлений інший строк.

У разі припинення договору управління майном майно, що було передане в управління, передається установникові управління, якщо інше не встановлено договором.

Відповідно до ч. 6 ст. 1032 ЦК України у разі переходу права власності на майно, що є предметом договору управління, від установника управління до іншої особи *договір управління не припиняється*, крім випадків, коли право власності на майно переходить внаслідок звернення на нього стягнення.

Список рекомендованої літератури

1. *Венедиктова І.В.* Договір довірчого управління майном в Україні: Навч.-наук. посіб. – Х.: Консум, 2004. – 215 с.
2. *Горбунов В.В.* Договір доверительного управління имуществом: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Уральская гос. юрид. акад. – Екатеринбург, 2000. – 24 с.

3. *Майданик Р.А.* Траст: Собственность и управление капиталами. – К.: Наук. думка, 1995. – С. 34–41.

4. *Слюсаревський М.М.* Теоретичні проблеми договірної управління чужим майном в Україні: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 1999. – 20 с.